

AK, Ayhan, "Türkiye'de İslâmî İlimler Alanındaki Akademik Makalelerde Nitelik Değişiminin Kronolojik Analizi: İkraha Örneği", İslam Bilimleri Araştırmaları Dergisi, Samsun 2016, Sayı: 2, ss. 22-55.

TÜRKİYE'DE İSLÂMÎ İLİMLER ALANINDAKİ AKADEMİK MAKALELERDE NİTELİK DEĞİŞİMİNİN KRONOLOJİK ANALİZİ: İKRAH ÖRNEĞİ

Yrd. Doç. Dr. Ayhan AK*

Özet: Bu makalede ikrah konusunda yaklaşık otuz yıllık süreç içerisinde yazılan altı makale farklı açılardan analiz edilecek; makale isimlendirme anlayışı ve konu başlıkları mukayese edilecek; ardından makalelerin kaynakları birçok açıdan değerlendirilecek; ortak kavramlar ve makalelerden yalnızca birinde kullanılan kavramlar tahlil edilecek; mezhep görüşlerine ve güncel meselelere yer verilmesi, açıklık, anlaşılabilirlik açılarından değerlendirmeler yapılacak ve elde edilen sonuçlar sunularak çalışma sonlandırılacaktır.

Anahtar Kelimeler: İkraha, Kaynaklar, Kavramlar, Sonuçlar

Academic Analysis Of The Quality Of Change In Academic Articles In The Fields Of Islamic Sciences In Turkey: Exemple Of Ikrah

Abstract: In this article, six articles written in about thirty year period in ikrah issue will be analyzed from different angles; article naming understanding and titles of topic will be compared; after, the source of the articles will be considered from many angles; common concepts and concepts used only one from this articles will be discussed; analysis will be done in terms of giving place to sectarian views and the current issues, openness, clearness; in the end, the study will be terminated by evaluating the obtained results.

Keywords: Ikrah, Sources, Concepts, Results.

* * *

* Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, İslam Hukuku Ana Bilim Dalı, akayhan1@gmail.com

Giriş

Bu çalışmada “ikrah” konusuyla ilgili olarak yazılan altı farklı makalenin şekil ve içerik açısından mukayesesi amaçlanmaktadır. Böylece yaklaşık otuz yıl içerisinde belli aralıklarla aynı konu ekseninde yazılmış olan makalelerde ortaya çıkan farklılıkların tespiti ve tümevarım yöntemi ile Türkiye’de İlahiyat alanında son çeyrek asırda ortaya konan çalışmalara dair genel bir fikir oluşturulması hedeflenmektedir.

Çalışmamıza konu olan makaleler kronolojik sıralamayla şöyledir:

Hasan Güleç, “İslam Hukukuna Göre İkraḥ (Cebir)”, *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1987.

Saffet Köse, “İslam Hukukunda İkraḥın Sözlü Tasarruflara Tesiri Konusundaki Tartışmalar ve Sosyal Hayattaki Yansımaları”, *Diyanet İlmi Dergi*, 1996.

Hakkı Aydın, “İslam ve Türk Borçlar Hukukunda İkraḥ”, *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1999.

Halil İbrahim Acar, “İslam Borçlar Hukukunda İradeyi Sakatlayan Sebepler II-İkraḥ”, *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2002.

İsmail Bilgili, “Ehliyet Arızalarından İkraḥ Şartları ve Kısımları”, *İ.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2010.

İsmail Acar, “Hanefi Fıkḥında Mükrehin Cezaî Sorumluluğu”, *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2015.

Bu makaleler üzerinden yapılacak mukayese ile otuz yıllık süreçte ortaya çıkan farklılaşma tespit edilmeye çalışılacaktır. Söz konusu mukayese makale isimlendirme anlayışı, konunun işlenişinde başlıklandırma, kullanılan kaynaklar, meselenin güncel boyutuna vurgu yapılması, ilgili ayet ve hadislere yer verilmesi, anlatımda açıklık, anlaşılabilirlik, duruluk, kavram kullanımı, mezhep görüşlerine yer verilmesi, sonuç elde etme, son asır İslam hukuku kaynaklarına müracaat, Osmanlı Kanunnamelerine referans, çeviri eserlerin kullanımı, önceki makaleye referans, öneriler ve tasnif açılarından yapılacaktır.

1. Makale İsimlendirme Anlayışı

Hasan Güleç tarafından telif edilen ve 1987 yılında yayınlanan makaleye “İslam Hukukuna Göre İkraḥ (Cebir)” şeklinde genel bir isim

verilmiş,¹ literatürdeki ikrah-cebir ayrımı ihmal edilerek başlıkta ikrahla cebir aynı kavramlar olarak sunulmuş, ortaya konan başlıkla ikrah konusunun bütün boyutlarıyla ele alınacağı vurgulanmış, meselenin herhangi bir boyutuna yoğunlaşılacağı yönünde kanaat oluşturacak bir başlık seçilmemiştir.

Mukayeseli çalışmamızda Saffet Köse tarafından 1996 yılında kaleme alınan ve kronolojik olarak ikinci sırada bulunan makale “İslam Hukukunda İkrâhın Sözlü Tasarruflara Tesiri Konusundaki Tartışmalar ve Sosyal Hayattaki Yansımaları” adını taşımaktadır.² Bu makale, isimlendirme anlayışı bakımından birinci makalenin bir sonraki basamağı olma görünümü taşımakta, daha önce genel manada ele alınan ikrahın sözlü tasarruflara etkisinin ve sosyal hayata yansımalarının tahlil edilmesi fikrini yansıtmaktadır.

“İslam ve Türk Borçlar Hukukunda İkrâh” başlığıyla Hakkı Aydın tarafından 1999 yılında yayınlanan diğer makale,³ kronolojik olarak çalışmamızda üçüncü sırada yer almaktadır. İsimlendirme itibariyle yapılacak tahlilde, İslam hukuku bakımından ikrahın ele alınması, bundan on yıl önce Hasan Güleç tarafından ele alınan ikrah konusunun tekrarı fikrini oluştursa da Türk Borçlar Hukukundaki biçimiyle İslam hukukunda analiz şeklinin birlikte ele alınması, makale ismi düzleminde, önceki çalışmalara ilave mahiyeti taşımakta, pozitif hukukla İslam hukuku arasında mukayese yapılacağı izlenimi oluşturmaktadır.

Çalışmamızda tarihsel olarak dördüncü sırada Halil İbrahim Acar tarafından 2002 yılında kaleme alınan “İslam Borçlar Hukukunda İradeyi Sakatlayan Sebepler II-İkrâh” isimli makale yer almaktadır.⁴ Bu makalede ikrahın, pozitif hukukta görülen sistematizasyon ekseninde ele alındığı, Hakkı Aydın’ın başlıkta yer verdiği “Türk Borçlar Hukuku” ifadesindeki vurgu ile bu makalenin başlığındaki “İradeyi Sakatlayan Sebepler” ifadesindeki vurgunun benzer çağrışımlar yaptığı görülmektedir. Önceki

-
- ¹ Hasan Güleç, “İslam Hukukuna Göre İkrâh (Cebir)”, *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1987, sayı 4, s. 129.
 - ² Saffet Köse, “İslam Hukukunda İkrâhın Sözlü Tasarruflara Tesiri Konusundaki Tartışmalar ve Sosyal Hayattaki Yansımaları”, *Diyanet İlmî Dergi*, 1996, Cilt 32, Sayı 2, s. 35.
 - ³ Hakkı Aydın, “İslam ve Türk Borçlar Hukukunda İkrâh”, *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1999, Sayı 3, s. 1.
 - ⁴ Halil İbrahim Acar, “İslam Borçlar Hukukunda İradeyi Sakatlayan Sebepler II-İkrâh”, *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2002, Sayı 18, s. 19.

makaleler isimlendirme olarak ikraḥın İslam hukukunun sistematığı içerisinde ele alınmasını vurgularken; bu çalışma İslam hukukunun bir kavramının pozitif hukukun sistematığı içerisinde tahlil edilmesi mantığını düşündürmektedir.

Konuyla ilgili bir diğer makale İsmail Bilgili tarafından 2010 yılında “Ehliyet Arızalarından İkraḥ Şartları ve Kısımları” adıyla telif edilmiştir.⁵ Makalenin isimlendirilmesinde ehliyet arızalarına vurgu yapılmakla birlikte genel manada ikraḥın konu edinileceği düşüncesi oluşmaktadır. Bu yönüyle, daha önce konuyla ilgili dört makale yazılmışken, beşinci makale olarak ikraḥın yazılması, başlıklar düzeyinde izah edilebilir gözükmemektedir. Ancak başlıklar düzeyindeki bu problemin içerik analizleriyle çözümlenmesi mümkün görülebilir.

İncelememize konu olan bir diğer makale, 2015 yılında İsmail Acar tarafından yazılan “Hanefi Fıkḥında Mükrehin Cezaî Sorumluluğu” isimli çalışmadır.⁶ Bu makale, başlıklandırma mantığı itibariyle Saffet Köse’nin “sözlü tasarruf” odaklı çalışması ile benzerlik arz etmektedir. Çünkü birisi ikraḥın sözlü tasarruflara etkisine yoğunlaşmak suretiyle yazılırken; diğeri ikraḥ altında bulunan kişinin cezaî sorumluluğuna yoğunlaşarak kaleme alınmıştır. Dolayısıyla ele aldığımız son çalışma, makale ismi itibariyle meselenin detaylandırılacağı ve bir boyutunun ele alınacağı düşüncesini oluşturmaktadır.

2. Konunun İşlenişinde Başlıklandırma

Burada, konunun işleniş sırasında oluşturulan ana başlıklar ve bunların alt başlıkları üzerinden değerlendirme yapılacaktır.

Bu bağlamda Güleç’in makalesinde kullanılan konu başlıkları şöyle: İkraḥın tarifi, ikraḥın şartları, ikraḥın kısımları, ikraḥın sonuçları, sözlü tasarruflar, fiili tasarruflar, akidlerde ikraḥ, bugünkü Türk hukukunda ikraḥ ve sonuç.⁷

Makalede konu başlıkları ana başlık ve alt başlık şeklinde düzenlenmeyip numarasız sıralı başlıklar şeklinde verilmiş olup; ikraḥın

⁵ İsmail Bilgili, “Ehliyet Arızalarından İkraḥ Şartları ve Kısımları”, *İ.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2010, Sayı 1, s. 237.

⁶ İsmail Acar, “Hanefi Fıkḥında Mükrehin Cezaî Sorumluluğu”, *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2015, Sayı 42, s. 9.

⁷ Güleç, “İkraḥ”, s. 129-140.

Türk hukukundaki görünümünün son başlık olarak ele alınması başlıklandırma ve konunun ele alınma sistematığı itibariyle izaha muhtaç gözükmemektedir.

Saffet Köse tarafından yazılan makalenin konu başlıkları şu şekilde: Giriş, ikrahın tanımı, ikrahın unsurları, ikrahın şartları, ikrahın çeşitleri, ikrahın sözlü tasarruflara tesiri, bu görüşte olanların delilleri, bu delillerin tenkidi, ikrah halindeki sözlü tasarrufların geçerli olmadığını savunan cumhurun delilleri, Hanefilerin bu delillere cevabı, cumhurun Hanefilere cevabı, muasır İslam hukukçularının görüşleri, konu ile ilgili tatbikattan örnekler ve sonuç.⁸

Yaklaşık üç sayfada ikrahın genel çerçevesi verilmiş, ardından makalenin asıl konusu olan sözlü tasarruflar ele alınmış, konu başlıkları buna göre oluşturulmuştur. Başlıklandırmaya (A) harfi ile başlanmış, son başlık (N) harfi ile verilerek makale tamamlanmış, ana başlık ve alt başlıklar şeklindeki tasnif yaklaşımı benimsenmemiş, bunun yerine sıralı başlık usulü kullanılmıştır. Genel manada başlıkların insicamlı olduğu müşahade edilse de bir yerde bu insicamda bozulma olduğu görülmektedir. Nitekim “ikrahın sözlü tasarruflara tesiri” başlığından sonra “bu görüşte olanların delilleri” başlığı görülmektedir. Yine bundan sonra “bu delillerin tenkidi” şeklinde bir başlığa yer verilmiştir. Bu görüşün ne olduğu, kime ait olduğu gibi hiçbir ayırıcı bilgiye yer verilmeden başlıktan önceki metnin içeriğine atıfla “bu görüşte olanların delilleri” gibi bir başlığın kullanılması, başlıklar arası bütünlük ve insicam açısından dikkat çekmektedir.

Bu makalede dikkat çeken bir diğer husus muasır İslam hukukçularının görüşlerine dair ayrı bir başlık oluşturulmuş olmasıdır. Aynı şekilde tatbikat örneklerinin ayrı bir başlıkla sunulmuş olması da başlıklar düzeyinde vurgulanması gereken bir noktadır.

Hakkı Aydın tarafından kaleme alınan makalenin başlıkları şöyle:⁹ Giriş, İslam hukukunda ikrah (ikrahın tanımı, ikrahın şartları, ikrahın çeşitleri [ikrah-ı mülcî, ikrah-ı gayri mülcî], ikrahla ilgili deliller [Hanefilerin delilleri, diğer mezheplerin delilleri], ikrahın şartları, ikrahın hukuki neticeleri [genel olarak, Hanefi mezhebine göre ikrahın neticeleri]), Türk Borçlar Hukukunda

⁸ Köse, “İkrahın Sözlü Tasarruflara Tesiri”, s. 35-51.

⁹ Birinci alt başlıklar ana başlığın önünde parantezle (...), iki alt başlıklar ise birinci alt başlıkların önünde köşeli parantezle [...] gösterilmiştir.

ikrah(ikrah şöyle tarif edilmiştir, ikrahın çeşitleri [maddi ikrah, manevi ikrah], ikrahın şartları, ikrahın hukuki neticeleri) ve mukayese.¹⁰

Bu makale, başlıklandırma itibariyle teferruatlı tasnifleriyle dikkat çekmektedir. Ayrıca ikrahla ilgili delillerin farklı bir başlıkla ele alınması ve konunun mezhepler ekseninde sunulması dikkat edilmesi gereken bir diğer husustur. Diğer yandan, ikrahın hukukî neticelerinin Hanefiler ve diğer mezhepler ayrımıyla başlıklandırılarak verilmesi de dikkat çeken bir diğer noktadır.

İkraahın İslam hukukunda ele alınış biçimi verildikten sonra, Türk borçlar hukukundaki görünümün teferruatlı olarak sunulması ve ardından İslam hukuku ile Türk borçlar hukuku arasında mukayese yapılması, başlıklar bakımından vurgulanması gereken boyutlardır. Fakat makalenin sonuç bölümünün bulunmaması dikkat çeken hususlardan biridir.

Halil İbrahim Acar'ın makalesinde görülen başlıklar şöyle: Tanımı, ikrahın şartları (İslam hukukuna göre ikrahın şartları, Türk Borçlar hukukuna göre ikrahın şartları), ikrahın çeşitleri (İslam hukukuna göre ikrahın çeşitleri, Türk Borçlar Hukukuna göre ikrahın çeşitleri), ikrahın söz ve fiillere etkisi, sonuç.¹¹

Makale ikrahi İslam hukuku – pozitif hukuk mukayesesi ile el almış, her bir mesele önce İslam hukukundaki görünümü, daha sonra Türk borçlar hukukundaki sistematigi ile sunulmuş, tam bir mukayeseli hukuk çalışması ortaya konmuştur. Çünkü önceki çalışmalarda başlıklar düzeyinde sistematik mukayese tavrı görülmemektedir. Ancak ikrahın şartları ve çeşitleri bağlamında derhal ve yerinde yapılan İslam hukuku – pozitif hukuk mukayesesinin başlıklar düzeyinde “ikrahın söz ve fiillere etkisi” konusunda görülmemesi dikkat çekmektedir.

İsmail Bilgili tarafından yazılan makalenin başlıkları şu şekilde: Giriş, ehliyet ve ehliyete arız olan haller (ehliyet [ehliyetin tanımı, ehliyetin safhaları], ehliyet arızaları), ikrahın şartları ve kısımları (ikrahın tanımı, ikrahın rükünleri, ikrahın şartları [mükrihle ilgili şartlar, mükrehle ilgili şartlar, mükrehun aleyhle ilgili şartlar, mükrehün bihle ilgili şartlar], ikrahın

¹⁰ Aydın, “İslam ve Türk Borçlar Hukukunda İkraah”, s. 1-21.

¹¹ Hali İbrahim Acar, “İradeyi Sakatlayan Sebepler”, s. 21 - 37.

kısımları [tam ikrah, eksik ikrah manevi/psikolojik ikrah]), ikrahın ehliyete tesiri ve sonuç.¹²

Makalede ehliyet konularına yer verilmiş olması, yazının hacmi de düşünülduğünde zait olarak değerlendirilebilir. Kendi içerisinde tutarlı bir başlıklandırmanın bulunduğu makalede özellikle ikrahın şartlarının teferruatlı olarak başlığa çekilmesi, vurgulanması gereken bir durumdur.

Bu haliyle makale isminin, ikrahın şartları üzerine kurgulanması daha isabetli olabilirdi. Ayrıca ikrahın kısımları içerisinde yer verilen “manevi/psikolojik ikrah” başlığı, diğer çalışmalarda görülmeyen bir tasnif biçimini yansıtmaması itibariyle dikkat çekicidir.

Makalenin özellikle ikrahın şartları ve kısımları noktasındaki derinliği itibariyle ikrah çalışmalarına önemli düzeyde katkı sağladığı ifade edilmelidir.

Kronolojik olarak son sırada bulunan “Hanefi Fıkında Mükrehin Cezaî Sorumluluğu” başlıklı makalenin konu başlıkları şöyle: Giriş, tehdit altında cezaî sorumluluğun teorik yönü, (tehdidin türü: mükrehun bih, tehdit ile yapılması istenen fiil ve algılanışı: mükreh ve mükrehun aleyh, tehdit eden kişinin sıfatı ve konumu: mükrih), tehdit altında cezaî sorumluluğun pratik yönü: Hanefi fıkıh kitaplarına yansımaları (tehdit altında cana veya uzva zarar vermek, tehdit altında zina fiilini işlemek veya zina iftirası atmak, tehdit ile murdar veya domuz eti yemek veya içki içmek, ikrah altında başkasının malına zarar vermek veya gasp etmek, ikrah ile ilgili birkaç farklı mesele,) ve sonuç.¹³

Bu çalışmada teori ve pratik ayrımı üzerinden konunun ele alınmış olması dikkat çekmektedir. Teori kısmında genel manada daha önceki çalışmalarda ikrahla ilgili olarak sunulan çerçevenin sunulduğu; pratik kısmında ise kronolojik olarak bir önceki makale konumunda bulunan İsmail Bilgili'nin makalesinde mükreh aleyh (zorla yaptırılmak istenen fiil) başlığında teferruatlı olarak ele alınan meselelere yer verildiği müşahede edilmektedir. Makale, ikrah konusunun bir boyutunun mercek altına alınması yönüyle başlıklar düzeyinde önemi haizdir.

Başlıklar düzeyinde yapılacak değerlendirmede, genel manada bütün makalelerde aynı başlıkların yer aldığını, ancak müelliflerin, bu

¹² Bilgili, “Ehliyet Arzalarından İkraah”, s. 237 - 269.

¹³ İsmail Acar, “Mükrehin Cezaî Sorumluluğu”, s. 10 - 37.

başlıklardan birine yoğunlaşarak diğer araştırmalardan farklı bir çalışma ortaya koyduklarını belirtmek gerekir.

3. Kaynak Kullanımı

Bu aşlık altında makalelerde kullanılan ortak kaynaklar, Osmanlı Kanunnamelerine yapılan referanslar, son asır İslam hukuku kaynaklarına müracaat, çeviri eserlerin kullanılması ve önceki makalelere referanslar analiz edilecektir.

3.1. Ortak Kaynaklar

	Hasan Güleç	Saffet Köse	Hakkı Aydın	H. İbrahim Acar	İsmail Bilgili	İsmail Acar	Frekans
Abdulaziz Buhari, Keşfü'l-esrâr	+	+	+	+	+	+	6
Kasânî, Bedâi'	+	+	+	+	+	+	6
İbn Âbidîn, Reddü'l-muhtâr	+		+	+	+	+	5
İbn Hazm, el-Muhalla		+	+	+	+	+	5
Serahsi, el-Mebcut	+	+	+		+	+	5
Teftâzânî, et-Telvîh	+	+	+	+			4
Zerkâ, el-Fıkhu'l-İslamî fi sevbihî'l-cedîd	+	+		+	+		4
Zeydan, el-Vecîz	+	+	+	+			4
Ebu Zehra, Usûlü'l-fıkh	+		+		+		3
Fahredden Atar, Fıkıh Usulü		+	+		+		3
Hasan Güleç, İkraḥ		+		+		+	3
İbn Emiri'l-Hac, et-Takrir ve't-tahbir		+	+		+		3
İbn Kudâme, el-Muğni		+		+	+		3
İbn Manzur, Lisanü'l-Arab		+		+	+		3
İbn Melek, Şerhu menari'l-envâr		+	+	+			3
İbn Nüceym, el-Bahru'r-râik	+			+		+	3

Merginânî, el-Hidâye	+			+		+	3
Mevsilî, el-İhtiyâr				+	+	+	3
Molla Hüsrev, Mirât	+		+	+			3
Ömer Nasuhi Bilmen, Hukuk-ı İslamiyye				+	+	+	3
Pezdevî, Kenzû'l-vusûl			+	+		+	3
Senhurî, Mesadiru'l-hakk		+		+	+		3
Şaban (İ.K.Dönmez), İslam Hukuk İlminin Esasları		+		+	+		3
Şâfiî, el-Ümm			+	+		+	3
Şevkani, Neylü'l-evtâr		+	+	+			3
Zeylaî, Tebyînü'l-hakâik			+	+	+		3

Çalışmanın ortak kaynakları bağlamında Keşfü'l-esrar ve Bedâiu's-Sanâi' bütün makalelerin ortak müracaat eserleri olarak dikkat çekmektedir. İbn Hazm'ın el-Muhallâ'sının en çok müracaat edilen kaynaklar arasında yer alması, Türkiye'de son otuz yılda makale düzeyinde yapılan çalışmalarda geniş bir yelpazeden istifade edildiğini, bilgiye ulaşma ve farklı görüşleri ortaya koyma noktasında taassuptan uzak hareket edildiğini açıkça göstermektedir.

İbn Âbidîn, Zerkâ, Zeydan, Ebu Zehra, Fahreddin Atar ve Hasan Güleç'in eserlerinin temel müracaat kaynakları arasında yer alması ve genel itibariyle makalelerin çoğunluğunda bunlara referans gösterilmesi, ilahiyat alanındaki çalışmalarda son dönemde ortaya konan eserlere önem verildiğini, bu eserlerin dikkate değer bulunduğunu göstermektedir.

Hasan Güleç tarafından telif edilen ve çalışmamızda kronolojik olarak birinci sırada yer alan makaleye, sonraki beş müelliften üçünün atıf yapması da dikkate değer bir husustur.

3.2. Osmanlı Kanunnamelerine Referans

	Hasan Güleç	Saffet Köse	Hakkı Aydın	H. İbrahim Acar	İsmail Bilgili	İsmail Acar	Frekans
Ali Himmet Berkî, Açıklamalı Mecelle						+	1
Mecelle-i Ahkâmı Adliyye			+				1

Osmanlı Kanunnameleri bağlamında Mecelle'ye yer verildiğini, bunun dışında, Fatih Kanunnameleri gibi düzenlemelere çalışmalara yer verilmediğini görmekteyiz.

İkraḥ konusu ekseninde yazılan altı farklı makalede kısaca Mecelle'ye atıftan başka, tatbikattan örnekler Şer'iyeye Sicillerine müracaatla yer verilememesi, Türkiye'deki ilmî çalışmaların büyük eksikliğini ortaya koymaktadır. Asırlarca devlet yönetmiş olan İslam hukukunun ikraḥ konusundaki çözümlenmelerine dair kadı sicillerine dayalı tatbikattan örnekler sunulamaması ilmî çalışma anlayışından ziyade başka sorunlarla ilgili olmalıdır.

3.3. Son Asır İslam Hukuku Kaynaklarına Müracaat

	Hasan Güleç	Saffet Köse	Hakkı Aydın	H. İbrahim Acar	İsmail Bilgili	İsmail Acar	Frekans
Ebu Zehra, Usûlü'l-fıkh	+		+		+		3
Fahredden Atar, Fıkıh Usulü		+	+		+		3
Hasan Güleç, İkraḥ		+		+		+	3
Ömer Nasuhi Bilmen, Hukuk-ı İslamiyye				+	+	+	3
Şaban (İ.K.Dönmez), İslam Hukuk İlminin Esasları		+		+	+		3
Abdulkadir Udeh, et-Teşrîu'l-cinâiyyü'l-İslâmî				+	+		2

Ali Bardakođlu, "İkrah", DİA					+	+	2
Ali Haydar, Dürer			+		+		2
Büyük Haydar Efendi, Usul-i Fıkıh Dersleri			+	+			2
Cezîrî, Mezâhib erbaa			+		+		2
Hamdi Yazır, Hak Dini Kur'an Dili	+		+				2
Hayreddin Karaman, Mukayeseli İslam Hukuku				+	+		2
Karadâğî, Mebdeü rıza		+			+		2
Saffet Köse, İkrahnın Sözlü Tasarruflara Tesiri					+	+	2
Şekara, el-ikrah ve eseruh		+			+		2
Zuhayli, el-Fıkhu'l-İslamî ve edilletüh				+	+		2
Yunus Apaydın, Hukukî İşlemlerin Hükümsüzlüğü (Basılmamış doktora tezi)				+	+		2
Ali Bardakođlu, "Ehliyet", DİA					+		1
Cebûrî, Avârizü'l-ehliyye		+					1
Ebu Zehra (Abdukadir Şener), İslam Hukuk Metodolojisi		+					1
Ebu Zehra, el-Milkiyye		+					1
Hakkı Aydın, İkrahn		+					1
Halil İbrahim Acar, Evlilin Sona Ermesi				+			1
Halil İbrahim Acar, İradeyi Sakatlayan Sebepler II: İkrahn						+	1
Hudari Bek, Târihu't-teşrî		+					1
Hudari Bey, Usulü'l-fıkh			+				1
İsmail Bilgili, İkrahn Şartları ve Kısımları						+	1
Kal'acî, Mu'cemu luğati'l-fukahâ					+		1
M. Akif Aydın, "Avarız", DİA					+		1
M. Akif Aydın, Aile Hukuku			+				1

Mesut Bayar, İslam Hukukunda İkraah ve Hukukî Sonuçları (Basılmamış doktora tezi)						+	1
Orhan Çeker, İslam Hukukunda Çocuk					+		1
Sava Paşa, İslam Hukuk Nazariyatı			+				1
Senhurî, Nazariyyetü'l-akd					+		1
Şemseddin Sami, Kâmus-u Türkî				+			1
Tahsin Görgün, "İnşa", DİA				+			1
Yunus Apaydın, "Fesad" DİA				+			1
Zeydan, Medhal					+		1
Zuhaylî, Usûlü'l-fıkh					+		1

Araştırmacıların müracaat ettikleri yaklaşık yüz yetmiş kaynak içerisinde son asırda yazılmış olan kırk İslam hukuku çalışmasının bulunması, modern çalışmaların büyük oranda belirleyiciliğini göstermektedir. Bunların birbirine yakın sayıda Türkçe ve Arapça çalışmalar olması, Türkiye'de son dönemde ortaya konan çalışmalar kadar Arap dünyasındaki eserlere de müracaat edildiğini göstermektedir.

Bunlar içerisinde Bilmen, Atar, Ebu Zehra ve Güleç'in çalışmalarına nispeten yoğun olarak referans yapıldığı, DİA maddelerinin kayda değer yoğunlukta kaynak olarak kullanıldığı görülmektedir.

Burada dikkat çeken bir diğer nokta da yayımlanmamış tezlerin kaynak olarak kullanılmasıdır.

3.4. Son Asır Pozitif Hukuk Çalışmalarına Müracaat

	Hasan Güleç	Saffet Köse	Hakkı Aydın	H. İbrahim Acar	İsmail Bilgili	İsmail Acar	Frekans
Feyzi Feyzioğlu, Borçlar Hukuku			+	+			2
Safa Reisoğlu, Borçlar Hukuku			+	+			2
Sulhi Dönmezer, Ceza Hukuku	+				+		2

Turgut Akıntürk, Borçlar Hukuku			+	+			2
A. Naim İnan, Borçlar Hukuku				+			1
Abdulhak Kemal Yörük, Hukuk Başlangıcı	+						1
Abou al-Fadl, The Common and Islamic Law of Durres						+	1
Erdemoviç, International Criminal Tribunal						+	1
Erzan Erzurumluoğlu, Borçların Genel Kuralları				+			1
Faruk Erem, Türk Ceza Kanunu	+						1
Hakkı Saymen, Türk Borçlar Hukuku			+				1
Kadish, Criminal Law						+	1
Kemal Oğuzman, Borçlar Hukuku				+			1
	3	0	4	6	1	3	

Pozitif hukukun bilimsel içtihat niteliğindeki kaynakları bakımından Saffet Köse ve Halil İbrahim Acar, iki zıt kutbu temsil etmektedirler. Çünkü ele aldığımız kaynaklar itibariyle Saffet Köse hiçbir pozitif hukuk kaynağına müracaat etmezken; Halil İbrahim Acar, en fazla pozitif hukuk kaynağına başvuran araştırmacı olmaktadır.

İsmail Acar da bir yönüyle pozitif hukuk bağlamında tahlil edilme imkanı bulunan makaleler kapsam dışı tutulursa, ikrahla ilgili mer'î hukuk kaynaklarına hiç müracaat etmeyen araştırmacılardan birisi olarak ifade edilebilir.

Bu yönüyle değerlendirme yapıldığında, konunun ele alınma biçiminin, pozitif hukuk kaynaklarına müracaat bakımından belirleyici olduğu ifade edilebilir.

3.5. Çeviri Eserlerin Kullanılması

	Hasan Güleç	Saffet Köse	Hakkı Aydın	H. İbrahim Acar	İsmail Bilgili	İsmail Acar	Frekans
Şaban (İ.K.Dönmez), İslam Hukuk İlminin Esasları		+		+	+		3
Ebu Zehra (Abdükadir Şener), İslam Hukuk Metodolojisi		+					1

Yüz yetmişten fazla kaynak içerisinde sadece iki çeviri esere müracaat edilmiş olması, genel manada ele aldığımız zaman dilimi itibariyle çeviri eserlere iltifat edilmediğini göstermektedir. Buna karşılık, çeviri eser, yukarıdaki kitaplar gibi, mütercimın katkılarıyla adeta müstakıl eser hüviyetine kavuşmuşsa; araştırmacılar, bu esere müracaat etmiş ve bunu çalışmalarında kaynak olarak kullanmışlardır.

3.6. Önceki Makaleye Referans

	Hasan Güleç	Saffet Köse	Hakkı Aydın	H. İbrahim Acar	İsmail Bilgili	İsmail Acar	Frekans
Hasan Güleç, İkrahe		+		+		+	3
Saffet Köse, İkraheın Sözlü Tasarruflara Tesiri					+	+	2
Hakkı Aydın, İkrahe		+					1
Halil İbrahim Acar, İradeyi Sakatlayan Sebepler II: İkrahe						+	1
İsmail Bilgili, İkrahe Şartları ve Kısımları						+	1

Hasan Güleç tarafından kaleme alınan makalenin sonraki çalışmalarda göz önünde bulundurulduğu müşahede edilmektedir. Saffet Köse'nin sözlü tasarruflar eksenli makalesi, elimizdeki nüshalar itibariyle kendisinden sonra konuyla ilgili makale ortaya koyan ilk iki müellif

tarafından kaynakçaya yansıtılmamış, ancak son iki çalışmayı yapan araştırmacılar söz konusu eseri referans göstermişlerdir.

Elimizdeki nüshalar bakımından, kronolojik olarak ikinci sırada ve Hakkı Aydın'ın makalesinden önce yer almasına karşılık, Saffet Köse'nin makalesinde Hakkı Aydın'a atıf yapıldığı görülmektedir. Çünkü söz konusu makale daha önce başka bir dergide yayınlanmıştır.¹⁴ Ancak biz elimizdeki nüshaların kronolojisini esas alarak mukayese yapmaya çalışacağız.

Genel manada makaleler arası atıflar noktasında, sonraki çalışma ortaya konurken önceki makalelerin referans gösterildiğini ifade etmek mümkündür.

4. İlgili Ayet ve Hadislere Yer Verilmesi

Güleç, Şâfiilerin, mükrehin sözlü tasarruflarının geçersizliği yönündeki görüşlerini verirken, kanaatlerinin dayanağı olarak "Gönlü imanla dolu olduğu halde, zor altında olan kimse müstesna, inandıktan sonra Allah'ı inkar edip gönlünü inkara açanlara Allah katından bir gazap vardır, büyük azap da onlar içindir."¹⁵ şeklindeki ayeti zikretmektedir.¹⁶

Aynı konunun delili olarak sunulan hadisler ise şöyledir:

"Şüphesiz Allah ümmetinden hata ederek, unutarak ve cebredilerek yatıkları işlerin günahını kaldırmıştır."¹⁷

"İğlak (ikrah) halinde boşama da azad etme de yoktur."¹⁸

Hanefilere göre mükrehin sözlü tasarrufları geçerlidir. Saffet Köse, bu kanaatin delilleri olarak şu ayetleri vermektedir:¹⁹

"Allah ağız alışkanlığı yaptığınız yeminlerinizden dolayı sizi sorumlu tutmaz. Lakin kasıtlı yaptığınız yeminlerinizden dolayı mesul tutar."²⁰

"Karılarına yaklaşmamaya yemin edenlerin dört ay beklemeleri gerekir. Eğer (bu müddet içinde) kadınlarına dönerlerse, şüphesiz Allah

¹⁴ Bu, müellifin kaynakçasından müşahede edilmektedir.

¹⁵ Nahl 16/106.

¹⁶ Güleç, "İkrah", s. 135-136.

¹⁷ Buharî, İkrah, 1; İbn Mâce, Talak, 16.

¹⁸ İbn Mâce, Talak, 16.

¹⁹ Köse, "İkrahın Sözlü Tasarruflara Tesiri", s. 39-40.

²⁰ Bakara 2/225.

çokça bağışlayan ve esirgeyendir. Eğer (müddeti içinde dönmeyip kadınlarını) boşamaya karar verirlerse (ayrılırlar). Biliniz ki Allah işitir ve bilir.”²¹

“Eğer kocalar barışmak isterlerse, bu durumda boşadıkları kadınları geri almaya daha fazla hak sahibidirler.”²²

“Eğer erkek karısını (üçüncü defa) boşarsa, ondan sonra kadın bir başka kocaya varıp evlenmedikçe onu kendisine alıp evlenmesi helal olmaz. Eğer bu koca da onu boşarsa (her iki taraf da) Allah’ın koyduğu sınırları muhafaza edeceklerine inandıkları taktirde, yeniden evlenmelerinde sakınca yoktur.”²³

“Affetmeniz takvaya daha uygundur. Aranızda iyilik ve ihsanı unutmayın.”²⁴

“Ey iman edenler! Taahhütleri yerine getirin.”²⁵

“Kim kisası bağışlarsa kendisi için keffaret olur.”²⁶

“Yemin ettiğiniz taktirde yeminlerinizin keffareti işte budur. Yeminlerinize riayet ediniz.”²⁷

“Andlaşma yaptığınız zaman Allah’a verdiğiniz sözü yerine getirin ve Allah’ı üzerinize şahit tutarak pekiştirdikten sonra yeminleri bozmayın. Şüphesiz Allah yapacağınız şeyleri pek iyi bilir.”²⁸

“Adaklarını yerine getirsinler.”²⁹

“Aranızdaki bekarları, kölelerinizden ve cariyelerinizden elverişli olanlarını evlendirin.”³⁰

²¹ Bakara 2/226-227.

²² Bakara 2/228.

²³ Bakara 2/230.

²⁴ Bakara 2/237.

²⁵ Maide 5/1.

²⁶ Maide 5/45.

²⁷ Maide 5/89.

²⁸ Nahl 16/91.

²⁹ Hac 22/29.

³⁰ Nur 24/32.

“Kadınlardan zihar ile ayrılmak isteyip de sonra söylediklerinden vazgeçenlerin karılarıyla cinsi temasta bulunmadan önce bir köleyi hürriyete kavuşturmaları gerekir.”³¹

“Ey Peygamber! Kadınları boşayacağınızda, onları iddetlerini gözeterek boşayın.”³²

Bu görüş sahiplerine göre yukarıda verilen ayetlerde sözlü tasarruflara yer verilmiş; ancak zorlama altında yapılanların hükmü konusunda bir ayrıma gidilmemiştir, nasslar umum ifade etmektedir. Bu da zorlamanın sözlü tasarruflara tesir etmediğinin delilidir.³³

Söz konusu makalede ikrah halindeki sözlü tasarrufların geçersizliğini savunanların, aksi görüştekilerin delillerine yönelik tenkitlerine yer vermiştir. Buna göre yukarıdaki ayetlerde yer alan tasarruflar takyit ve tahsise açıktır. Nitekim “Allah alış-verişi helal kıldı.”³⁴ ayetindeki alış-veriş (bey’) Hanefilere göre de ikrah altındaki bey’in fesadı ile tahsis edilmiştir.³⁵

İkrah halindeki sözlü tasarrufların geçerli olmadığını savunan cumhurun delilleri şöyledir:

“Gönlü imanla dolu olduğu halde,”³⁶ ayetinde belirtildiği üzere ikrah halinde büyük olana dair mesuliyet düştüğüne göre küçük ve az olan da düşer. Buna göre ikrah halinde inkar hükmü geçersiz olduğu gibi diğer tasarruflar da geçersizdir.

“Hicrete yol ve çare bulamayan erkek, kadın, çocuk bütün zayıflar bundan muaftırlar. Belki de Allah onları affeder. Zaten Allah da affedici ve bağışlayıcıdır.”³⁷ Zorlanan kişi de zayıftır ve mazurdur.

“Allah size ancak ölü etini, kanı domuz etini, Allah’tan başkasının adıyla kesilen hayvanı haram kılmıştır. Her kim çaresiz kalır ve istemeyerek,

³¹ Mücadele 58/13.

³² Talak 65/1.

³³ Köse, “İkrahın Sözlü Tasarruflara Tesiri”, s. 39-40.

³⁴ Bakara 2/275.

³⁵ Köse, “İkrahın Sözlü Tasarruflara Tesiri”, s. 42.

³⁶ Nahl 16/106.

³⁷ Nisa 4/98-99.

haddi aşmayarak bunları yerse bunda günah yoktur. Allah çok bağışlayan, pek esirgeyendir.”³⁸

“Üzerine Allah’ın adı anılıp kesilenden yememenize sebep ne? Oysa Allah, çaresiz olarak yemek zorunda kaldığınız dışında, haram kıldığı şeyleri size açıklamıştır. Doğrusu birçokları bilgisizce kendi kötü arzularına uyarak saptırıyorlar. Muhakkak ki rabbın haddi aşanları çok iyi bilir.”³⁹

Haram kılınanların zaruret halinde yenmesine izin verilmesi, mükrehin zor altında yaptıkları ve söylediklerinden ona bir günah olmadığını gösterir.

“Ey inananlar! Kadınları zorla miras olarak almanız helal olmaz.”⁴⁰

Bu ayet, zorla yapılan nikah akdinin geçersizliğini ortaya koymaktadır.⁴¹

Saffet Köse’nin makalesinde yer verilen hadisler şöyle:

İkrağ halindeki sözlü tasarrufların geçerli olduğunun delillerinden biri Hz. Peygamber’in “Aklı kıt kimse (matuh) haricindekilerin talakı caizdir.”⁴² şeklindeki buyruğudur.⁴³ Aksi görüş sahiplerine göre ise bu hadis zayıftır.⁴⁴

Bu bağlamda Huzeyfe b. Yeman’dan aktarılan bir olay şöyledir:

Hz. Peygamber Bedir’e doğru yöneldiğinde babamla beraber onun yanına gitmek üzere yola çıktık. Yolda Kureyş kafirleri bizi yakaladı ve “muhakkak siz Muhammed’in yanına gitmek istiyorsunuz” dediler. Biz, “onun yanına değil, Medine’ye gitmek istiyoruz” dedik. Bunun üzerine bizden Medine’ye gideceğimize, onunla birlikte savaşmayacağımıza Allah adına söz aldılar. Sonra Rasulüllâh’a gelerek bu olayı anlattık. Bunun üzerine Hz. Peygamber “Haydi gidin! Biz onlara verdiğimiz sözü tutar, onları yenmek için Allah’tan yardım dileriz.” buyurdu.⁴⁵

³⁸ Nahl 16/115.

³⁹ En’am 6/119.

⁴⁰ Nisa 4/19.

⁴¹ Köse, “İkrağın Sözlü Tasarruflara Tesiri”, s. 45.

⁴² Tirmizî, Talak, 15; İbn Mâce, Talak, 15.

⁴³ Köse, “İkrağın Sözlü Tasarruflara Tesiri”, s. 40.

⁴⁴ Köse, “İkrağın Sözlü Tasarruflara Tesiri”, s. 42.

⁴⁵ Müslim, Cihâd, 98.

Hız. Peygamber, anlaşmaya uyulmasını istemiş ve bunu yemin gibi telakki etmiştir. Sözlü tasarruflar da yemin gibidir ve yapıldığında geçerli olur.

Bir başka hadis şöyledir: “Üç şey vardır ki; ciddisi ile şakası arasında fark yoktur. Bunlar nikah, talak ve ricattır.”⁴⁶

Bu tür tasarruflarda ciddiyet ve şaka eşit olduğu gibi hürriyet ile ikrah hali de eşittir.⁴⁷

İkrah halinde sözlü tasarrufların geçersizliğini belirten hadisler:⁴⁸

“Şüphesiz Allah ümmetimden hata ederek...”⁴⁹

“İğlak (ikrah)”⁵⁰

Yukarıda belirtilen bu hadislerin yanı sıra Hz. Peygamber “Ameller niyetlere göredir”⁵¹ buyurmuştur. Mükreh, sözün sonucunu kastetmediği için sorumlu değildir.

Hız. Peygamber, babaları tarafından zorla evlendirilen kızların nikahlarını reddetmiş ve geçerli kılmamış, ayrıca evlenecek kızın izninin istenmesini gerekli kılmıştır. Bir rivayete göre de Hz. Peygamber, kızın zorlanması halinde nikahına cevaz olmadığını beyan etmiştir.⁵²

Saffet Köse Cessâs ve Kâsânî’den nakille şöyle bir olay aktarmaktadır: Bir adam uykuya yatmıştı. Adam uyandığında hanımını elinde bir bıçakla göğsü üzerine oturmuş bir halde buldu. Hanımı bu bıçağı onun boynuna dayayarak: “beni boşa! Aksi taktirde seni keserim” diye tehdit etti. Adam yalvardı ise de kadın dinlemeyerek tehdidinde ısrar edince, onu üç talakla boşadı. Sonra Hz. Peygambere gelerek olayı anlattı. Bunun üzerine Hz. Peygamber “meydana geldiğinde talaktan dönüş yoktur” buyurdu.⁵³

⁴⁶ Ebû Dâvud, Talak, 9; Tirmizi, Talak, 9; İbn Mâce, Talak, 13.

⁴⁷ Köse, “İkrahın Sözlü Tasarruflara Tesiri”, s. 41.

⁴⁸ Köse, “İkrahın Sözlü Tasarruflara Tesiri”, s. 45.

⁴⁹ Buharî, İkrah, 1; İbn Mâce, Talak, 16.

⁵⁰ Buhari, Talak, 11; İbn Mâce, Talak, 16.

⁵¹ Buhari, Bedü’l-vahy, 1; İman, 41; Nikah, 5; Müslim, İmare, 155; Ebu Davud, Talak, 11; Tirmizi, Fezailü’l-cihad, 16; Nesai, Taharet, 59; İbn Mâce, Zühhd, 26.

⁵² Buhari, İkrah, 3.

⁵³ Köse, “İkrahın Sözlü Tasarruflara Tesiri”, s. 40.

Hakkı Aydın ikrah konusunda Hanefilerin delilleri olarak şu ayetleri vermektedir:

“Gönlü imanla dolu olduğu halde,”⁵⁴

“Hicrete yol ve çare bulamayan...”⁵⁵

“Mü’minler, mü’minleri bırakıp inkârcıları dost edinmesin. Kim böyle yaparsa Allah ile bir ilişkisi kalmaz. Ancak onlardan (gelebilecek tehlikeden) korunmanız başkadır. Allah, asıl sizi kendisine karşı dikkatli olmanız hakkında uyarmaktadır. Çünkü dönüş Allah’adır.”⁵⁶

Nikah akdinde kadının izninin gereklilik delili olarak da şu ayet zikredilmiştir:

“...Dünya hayatının geçici menfaatlerini elde etmek için iffetli olmak isteyen cariyelerinizi fuhşa zorlamayın. Kim onları buna zorlarsa bilinmelidir ki hiç şüphesiz onların zorlanmasından sonra Allah (onları) çok bağışlayıcıdır, çok merhametlidir.”⁵⁷

Hakkı Aydın’ın Hanefilerin delilleri olarak Tahâvî, Serahsî, Zeylaî, İbn Hacer, Kâsânî ve Şevkânî’den nakille verdiği hadisler şöyle:⁵⁸

İbn Abbas, tehditle gerçekleşen boşamayı kabul etmemiştir. Çünkü “ameller niyetler göredir” hadisi buna delalet etmektedir.

Babası Hansa bt. Hizam’ı dulken bir kişiyle evlendirdi. Fakat o, bu duruma razı olmayıp Hz. Peygamber’e gelerek durumu anlattı. Hz. Peygamber bu nikahı geçersiz saydı.

Hz. Aişe “evlendirilmeleri konusunda kadınların izni gerekli midir” diye sorduğunda, Rasûlüllah “evet” buyurmuştur.⁵⁹

“İğlak (ikrah) ...”⁶⁰

Bir adam uykuya yatmıştı. Adam uyandığında...

Ebî Kılâbe, mükrehin talakının geçerli olduğunu söylemiştir.

⁵⁴ Nahl 16/106.

⁵⁵ Nisa 4/98-99.

⁵⁶ Âli İmran 3/28.

⁵⁷ Nur 24/33.

⁵⁸ Aydın, “İslam ve Türk Borçlar Hukukunda İkraḥ”, s. 7-8.

⁵⁹ Buhari, İkraḥ, 5.

⁶⁰ İbn Mâce, Talak, 16.

Hz. Ömer'den rivayet edildiğine göre dört şeyi kim sözlü olarak ifade ederse, o şeyler ona vacip olur. Bunlar nikah, talak, köle azad etmek ve nezirdir.

“Ümmetinden hata, unutmama ve”

Bu delillerin birçoğu aksi görüş sahiplerinin delilleri olarak da verilmiştir.

Aydın'ın belirttiğine göre, mükrehin sözlü tasarruflarının geçersiz olduğunu söyleyenlerin diğer delilleri şöyle:⁶¹

Abdurrahman b. Zeyd b. El-Hattâb'ın ümmüvelediyle evlenmiş olan Sabit el-Ahnef şöyle anlatıyor: Oğlu Abdullah b. Abdurrahman beni çağırttı. Gittiğimde kamçılar ve demir kelepçelerle bekleyen köleleri gördüm. Bana “babamın cariyesini benim rızam olmadan nikahladın. Hemen onu boşa, yoksa seni öldürünceye kadar döverim” dedi. Ben de “bin defa boş olsun” dedim, oradan çıktım ve yanına giderek Abdullah b. Ömer'e durumu anlattım. Bana “bu, boşama sayılmaz. Derhal ona dön” dedi. Aynı durmu Abdullah b. Zübeyr'e sordum. O da aynı cevabı verdi.

Hz. Ömer, karısını ikrah altında üç talakla boşayan adama “karına dön. Bu boşama geçerli değil” demiştir.

Hz. Ali ve İbn Abbas'tan gelen rivayetlere göre, mükrehin boşaması geçerli değildir.⁶²

Halil İbrahim Acar, sözlü tasarruflarda ikrah hali ile normal hallerin aynı olduğu, konuyla ilgili ayetlerin umum ifade ettiğini belirtmekte ve ayetleri metin olarak vermeksizin dipnotta sure ve ayet numaralarını ifade etmektedir.⁶³ Ki bu ayetler daha önce Saffet Köse'nin makalesine yönelik tahlilde sırayla geçmişti.

Cumhur ise görüşlerini zor altındaki hükümlerin kaldırıldığını belirten ayetlere ve hadislerle dayandırmışlardır. Acar daha önce aktardığımız bu ayet ve hadisleri metni vermeksizin dipnotta ifade etmiş,⁶⁴ ayet ve hadis metni vererek bir tahlil yapma ihtiyacı hissetmemiştir.

⁶¹ Aydın, “İslam ve Türk Borçlar Hukukunda İkraah”, s. 10.

⁶² Beyhakî, Sünen, VII, 357-358.

⁶³ Hali İbrahim Acar, “İradeyi Sakatlayan Sebepler”, s. 32.

⁶⁴ Hali İbrahim Acar, “İradeyi Sakatlayan Sebepler”, s. 33.

İsmail Bilgili, makalesinde “ikrah” kavramının lafzî tahlilini yapıp kelimenin kök hali ve türevlerinin Kur’an’da yer alan biçimlerini ve anlamlarını vermekle diğer makalelerden ayrılmaktadır. Çünkü diğer makalelerde böyle bir değerlendirme bulunmamaktadır. Bilgili “krh” fiilinin Kur’an’da sülasi olarak hoşnut olmama, istememe, bir işin zor ve ağır gelmesi, çirkin ve tiksindirici olma gibi anlamlarda;⁶⁵ if’al babında ise dinde zorlamanın bulunmaması, inkara zorlanan müminlere inkarın iman açısından bir zarar vermemesi, kadınların mirasa konu edilmeye zorlanmasının çirkinliği, baskı altında işlenen günahlarda Allah’ın bağışlayıcılığı gibi anlamlarda kullanıldığını⁶⁶ ifade etmekte, ikrahın lafzî tahlili için ayetlere müracaat etmektedir.⁶⁷ Bilgili ikrahın hadislerdeki görünümlerine⁶⁸ dair genel değerlendirme yapmakta, ümmetten hatanın, ...kaldırıldığını bildiren hadisi⁶⁹ özellikle vurgulamaktadır.⁷⁰

Bilgili mükrehle ilgili şartlar çerçevesinde ikrah esnasında zorlananın rızasının bulunmaması gerektiğini vurgulamakta ve bu bağlamda “Gönlü imanla dolu olduğu halde,”⁷¹ ayetini zikretmektedir.⁷²

İsmail Acar, zorla zina fiilinin işlenmesi ile ilgili Hz. Ömer’den nakil yapmakta bir kölenin bir cariye ile zorla cinsel ilişkiye girmesi sebebiyle, Hz. Ömer’in köleye elli celde cezası tatbik ettiğini ancak ikrah sebebiyle cariyeye herhangi bir ceza vermediğini⁷³ ifade etmektedir.⁷⁴

İsmail Acar Abdullah b. Übey’in cariyelerini para kazanmak için fuhşa zorlaması sebebiyle “...Dünya hayatının geçici menfaatlerini elde etmek için iffetli olmak isteyen cariyelerinizi fuhşa zorlamayın...”⁷⁵

⁶⁵ Bakara 2/216; Enfal 8/8; Tevbe 9/33, 46, 81; Ahkaf 46/15; Muhammed 47/9, 26; Hucurat 49/12.

⁶⁶ Bakara 2/256; Nisa 4/19; Yunus 10/99; Nahl 16/106; Taha 20/73; Nur 24/33.

⁶⁷ Bilgili, “Ehliyet Arzalarından İkraah”, s. 244.

⁶⁸ Buhari, İkraah, 1-7; İbn Mace, Talak, 16.

⁶⁹ İbn Mace, Talak, 16.

⁷⁰ Bilgili, “Ehliyet Arzalarından İkraah”, s. 244, 267.

⁷¹ Nahl 16/106.

⁷² Bilgili, “Ehliyet Arzalarından İkraah”, s. 250.

⁷³ Buhari, İkraah, 6.

⁷⁴ İsmail Acar, “Mükrehin Cezaî Sorumluluğu”, s. 27.

⁷⁵ Nur 24/33.

şeklindeki ayetin geldiğini vurgulamakta, bu kapsamda tahliller yapmaktadır.⁷⁶

İsmail Acar, Buhari'nin tacize uğrayan kadının mütecevize verdiği zararın karşılanmayacağı, bu kişiyi öldürmesi durumunda kısas ve diyetin gerekmediği yönündeki değerlendirmelerini⁷⁷ aktarmaktadır.⁷⁸

İmam Muhammed'e göre "Bir kişi ancak murdar, domuz eti veya kan yemek suretiyle hayatını kurtarabilecek durumda kalır da onlardan birisini yemediği için ölürse cehenneme girer."⁷⁹ şeklindeki hadis, mükrehin ıztırar halinde yemeyerek ölmesi durumunda günahkar olacağını ifade etmektedir.⁸⁰

Malını telef etmeye zorlanan kişi, bunu yapmaz da öldürülürse günahkar olmaz. Çünkü "kim malı için öldürülürse şehittir"⁸¹ hadisi onu mecur olacağını göstermektedir.⁸²

5. Kavramların Kullanımı

Kavramsal zenginlik bakımından yapılan tahlilde özellikle Hakkı Aydın'ın makalesi dikkat çekmektedir. Genel olarak yüze yakın temel hukuk kavramına yer verilmesi, bu makaleyi diğerlerinden ayırmakta, kavramsal yoğunluk bakımından birinci sıraya taşımaktadır. Yine bu düzeyde kavramsal yoğunluğa sahip ikinci makale, İsmail Bilgili'nin çalışmasıdır. Bu ikisinin dışındaki diğer dört makalenin yoğunluğu yaklaşık seksen kavramla benzer düzeyde yer almaktadır.

Teferrüd edilen kavramlar itibariyle yapılan tahlil de dikkat çekicidir. Nitekim bir makalede yer alıp diğer makalelerde yer almayan kavramlar, o makalenin yoğunlaştığı konu alanını göstermektedir. Güleç'in makalesindeki beyu'l-madğut, butlan nazariyesi, dar-i İslam, duhul, fuzûlî, maslahat, muhayyer, mücbir sebep, müessir fiil, nedensellik bağı, objektif sorumluluk, sübjektif sorumluluk ve zilyed kavramları bu kapsamda ifade edilebilir. Güleç'in genel itibariyle pozitif hukukun kavramlarında teferrüd

⁷⁶ İsmail Acar, "Mükrehin Cezaî Sorumluluğu", s. 28.

⁷⁷ Buhari, İkraḥ, 6-7.

⁷⁸ İsmail Acar, "Mükrehin Cezaî Sorumluluğu", s. 28.

⁷⁹ Abdurrezzak, Musannef, Ehli Kitâbeyn, 61.

⁸⁰ İsmail Acar, "Mükrehin Cezaî Sorumluluğu", s. 30.

⁸¹ Buhari, Mezalim, 34; Müslim, İman, 62; Ebu Davud, Sünne, 32.

⁸² İsmail Acar, "Mükrehin Cezaî Sorumluluğu", s. 34

etmesi, çalışmasında pozitif hukukun etkisinin yüksek olduğunu düşündürmektedir.

Saffet Köse'nin teferrüd ettiği kavramlar ahde vefa, ahitname, Kanunname, kannun koyucu, kezzab, kıyas meal fârik, Allah hakkı, tahsis, takyit, âmm, hâss, mutlak, mechul, bey'at ve varis şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Teferrüd edilen kavramlar, bu makalenin daha çok fıkıh usulü ve hukuk felsefesi eksenli oluşturulduğunu göstermektedir.

Hakkı Aydın'ın teferrüd ettiği kavramlar akar, şuf'a, temellük, haksız fiil, maddi zarar, manevi zarar, telafi edilemeyen zarar, tecil-i deyn, ariyet, vedia, hibe, ibra, sulh, icareteyn, kaylule, sözleşme serbestisi, iktisap, eksik fiil ehliyeti, fesad-ı ihtiyat, irade fesadı, rıza fesadı, irade serbestisi, şahsiyet hakları, kasd-ı irade, maddi icbar, manevi icbar, mutazarrır, mustaz'af, müzayaka hali, takiyye, meşakkat, fuhuş, ümmü veled, zımnî icazet, açık icazet, diyanî, kazaî, kamu düzeni, hak düşürücü süre, zamanaşımı, haml, havf, ilca, kazuistik metot, rey, tevriye ve tövbedir. Teferrüd edilen kavramlar, genel olarak makalenin borçlar ve eşya hukuku üzerinde yoğunlaştığını, ancak gereken oranda hukukun diğer alanlarına da yer verildiğini göstermektedir.

Halil İbrahim Acar amme ihtiyacı, inşa, istimlak, menfi zarar, mesken masuniyeti, nafaka ve örf gibi kavramlarda teferrüd etmiştir. Sadece bu kavramlar üzerinden muayyen bir tahlil imkanı görülmemektedir.

İsmail Bilgili'nin teferrüd ettiği kavramlar: temyiz, cehalet, cenin, cünun, iğma, nevm, nifas, , nisyan, rıkk, sefeh, sefer, sığar, hayız, marazu'l-mevt, uyubu'r-rıza, haklı ikrah, haksız ikrah, zahirî ikrah, dış irade, iç irade, ilzam, iltizam, fiil ehliyeti, muamele ehliyeti, mübaşeret ehliyeti, tasarruf ehliyeti, mücerret tehdit, iflas, diyet, irtidat, tehcir, nesep, usul (üstsoy), fûru (altsoy), vasiyet, zevi'l-erham, sıhrî mahremiyet, tüzel kişi, heder, hüccet, sünnet, şeriat, zarurât-ı diniyye ve ibadet. Bilgili'nin teferrüd ettiği kavramlar, isminde de ifade edildiği üzere makalenin ehliyet ekseninde yoğunlaştığını göstermektedir. Ayrıca genel manada aile hukukuna dair vurguların diğer makalelere göre daha fazla olduğu söylenebilir.

İsmail Acar'ın tererrüd ettiği kavramlar: tazir, âkile, erş, kazif, keffaret, maddi unsur, manevi unsur, darp, vücut bütünlüğü, mübaşir, cimâ, mütecaviz, recm, müsadere, emir bi'l-ma'ruf, şehit, oruç, mefhumu muvafaka, tearuz ve müteahhirin. Kavramsal teferrüd, makalenin ceza hukuku alanına yoğunlaştığını sarahaten ortaya koymaktadır.

Bütün makalelerde yer alan temel kavramları analiz ettiğimizde, ikrah ekseninde kaleme alınan eserlerdeki ortak dili yakalamak mümkün olmaktadır. Makalelerdeki ortak dile ait kavramların bir kısmı genel hukuk dilinin sözcükleri olarak karşımıza çıkmaktadır. Nitekim incelediğimiz her makalede yer alan haram, helal, mubah, sahih (sıhhat), batıl, caiz (cevaz), kıyas gibi kelimeler buna örnek olarak zikredilebilir. Bunlar her fıkıh makalesinin ortak kavramları olarak ifade edilebilir.

Bunun dışında bir de incelediğimiz makalelerdeki ortak dile işaret eden kavramları müşahede ediyoruz. Fesat (fasit, ifsat, sakatlık), tam ikrah (ikrah-ı mülcı, kamil ikrah, ağır ikrah), eksik ikrah (ikrah-ı garı mülcı, nakıs ikrah, hafifi ikrah), irade, kasıt, nikah, talak, tehdit, akit, ihtiyar, ikrar, rıza, nezir, yemin, îla, itak, ricât, zıhar, teklif, zaruret, bey', mükrih, mükreh, mükreh aleyh, mükreh bih, cebir, kısas, ehliyet, ehven-i şer, fesih, hata ve zannı galip kavramları gibi.

	Hasan Güleç	Saffet Köse	Hakkı Aydın	H. İbrahim Acar	İsmail Bilgili	İsmail Acar	
Caiz, cevaz	+	+	+	+	+	+	6
Fasit, İfsat, fesat, sakatlık	+	+	+	+	+	+	6
İkrah-ı gayrı mülcı, nakıs ikrah, eksik ikrah, hafif ikrah	+	+	+	+	+	+	6
İkrah-ı mülcı, kamil ikrah, tam ikrah, ağır ikrah	+	+	+	+	+	+	6
İrade	+	+	+	+	+	+	6
Kasıt	+	+	+	+	+	+	6
Nikah, evlenme	+	+	+	+	+	+	6
Talak, boşama	+	+	+	+	+	+	6
Tehdit	+	+	+	+	+	+	6
Akit, sözleşme	+	+	+	+	+		5

Haram	+	+	+		+	+	5
İhtiyar	+	+	+	+	+		5
İkrar	+		+	+	+	+	5
Mubah, ibaha	+	+	+		+	+	5
Nezir, adak	+	+	+	+	+		5
Rıza	+	+	+	+	+		5
Sahih, sıhhat	+	+	+	+	+		5
Yemin	+	+	+	+	+		5
Zaruret, Zaruret hali	+	+	+		+	+	5
Bey', alım-satım		+	+	+	+	+	5
Kıyas		+	+	+	+	+	5
Mükreh		+	+	+	+	+	5
Mükreh aleyh		+	+	+	+	+	5
Mükreh bih		+	+	+	+	+	5
Cebir	+		+	+		+	4
Ehliyet	+		+		+	+	4
Ehven-i şer	+		+		+	+	4
Fesih	+	+	+	+			4
Hata	+		+	+	+		4
Helal	+	+			+	+	4
Îla	+	+	+	+			4
Batıl, İptal	+		+	+		+	4
İtak, köle azad etme	+	+	+	+			4
Kavlî tasarruf, sözlü tasarruflar, tasarrufât-ı kavliyye	+		+	+	+		4
Ric'at	+	+	+	+			4
Teklif, mükellef	+		+	+	+		4
Zihar	+	+	+	+			4
Mükrih		+	+		+	+	4
İstihsan			+	+	+	+	4
Kıyas			+	+	+	+	4
Mücbir			+	+	+	+	4

Zann-ı galip			+	+	+	+	4
--------------	--	--	---	---	---	---	---

İkrah meselesindeki ortak dilin kavramları bunlardır. Müellifler konuyu bu kavramlar ekseninde ele almış, bu kavramlardan bir kısmı üzerinde yoğunlaşmışlardır.

Düşük düzeyde metinlerde yer bulan kavramlar bağlamında aşağıdaki tablo önemlidir.

	Hasan Güleç	Saffet Köse	Hakkı Aydın	H. İbrahim Acar	İsmail Bilgili	İsmail Acar	
Büluğ, baliğ	+		+		+		3
Fey	+	+		+			3
Had cezası	+				+	+	3
Hile	+		+	+			3
İrade hürriyeti, seçme hürriyeti	+			+	+		3
Küfür, kafir		+	+		+		3
Borç			+		+	+	3
İcazet			+	+	+		3
İcbar			+	+		+	3
Kira, icare			+	+	+		3
Kudret, muktedir			+		+	+	3
Manevi ikrah			+	+	+		3
Ruhsat			+		+	+	3
Sultan			+		+	+	3
Şeref			+	+		+	3
Tazminat			+	+		+	3
Zina				+	+	+	3
Ehliyet arızaları, avârizu'l-ehliyye	+		+				2
Hukuki muamele	+			+			2
İztrrar, muztar	+					+	2
İn'ikad, mün'akid	+		+				2

Kusur	+		+				2
Mehir	+					+	2
Meşru müdafaa	+					+	2
Mevkuf	+			+			2
Muhayyer	+			+			2
Rehin	+		+				2
Saik	+					+	2
Cariye		+				+	2
Gasp		+			+		2
Hacc		+	+				2
Halife		+				+	2
Hırsızlık		+				+	2
İtlaf		+			+		2
Matuh, ateh		+			+		2
Mülkiyet		+	+				2
Niyet		+	+				2
Vacip		+			+		2
Eda ehliyeti			+		+		2
Evleviyet, evla			+			+	2
Farz			+		+		2
Ferağ, feragat			+	+			2
Haysiyet			+	+			2
Hürriyeti tahdit, hürriyetin sınırlandırılması, hürriyeti kısıtlama			+		+		2
İade (istirdat)			+	+			2
İçtihat, müçtehit			+			+	2
İhram, muhrim			+			+	2
İllyet bağı, sebep- netice münasebeti			+	+			2
Kerahet, mekruh			+		+		2
Maddi ikrah			+	+			2
Miras			+		+		2

Müktesep arızalar			+		+		2
Semavi arızalar, gayri iradi arızalar			+		+		2
Tasarrufât-ı fi'liyye, Fiilî tasarruf			+		+		2
Ümmet			+		+		2
Vücup ehliyeti			+		+		2
Zimmet			+		+		2
Azimet					+	+	2
Diyet					+	+	2
Haklı ikrah					+	+	2
İbadet					+	+	2

Bunlar, makalelerin bir kısmında yer bulan ve belki sonraki süreçte konunun açılımını, daha teferruatlı biçimde ele alınmasını mümkün kılacak olan kavramlardır.

Böylece makalelerin kavram haritaları ortaya konduktan sonra, mezhepler bağlamında analize geçebiliriz.

6. Mezhepler Bağlamında Analiz

Hasan Güleç makalesinde yoğun olarak Hanefî mezhebinin görüşlerine yer vermekle birlikte; yeri geldikçe diğer mezheplere de değinmiş, onların görüşlerini de aktarmıştır.

Saffet Köse, ikrahın sözlü tasarruflara tesirini cumhur-Hanefiler ayrımıyla ele almak suretiyle mezheplere yer vermiş, makalesini mezheplerin yaklaşımları üzerine bina etmiştir.

Hakkı Aydın'ın makalesinde, başlangıçta kişiler üzerinden bilgi aktarımı ve tahliller yapılmış gibi bir yargı oluşuyorsa da, makalenin devam eden kısımlarına bakıldığında konuların Hanefiler ve diğerleri mukayesesi ile ele alındığı açıkça görülmektedir.

Halil İbrahim Acar, temelde makalesini İslam hukuku ile pozitif hukukun mukayesesi ekseninde oluşturmuş olmakla birlikte; meselenin İslam hukukundaki görünümünü ele alırken mezhepler arası mukayeseler yapmış, mezhep görüşlerine yer vermiştir.

İsmail Bilgili, İslam hukuku ekseninde ortaya koyduğu çalışmasında sık sık mezheplere atıf yaparken; İsmail Acar çalışmasını Hanefi sistematığı içerisinde oluşturmuş, diğer mezheplerin görüşlerine yer vermemiştir.

7. Meselenin Güncel Boyutuna Vurgu Yapılması

Makalelerin her birisi yeri geldikçe meselenin güncel boyutuna vurgu yapmakla birlikte; bu noktada Köse ve İsmail Acar'ın makalesi özellikle dikkat çekmektedir. Nitekim Saffet Köse, ikraahın sözlü tasarruflara etkisi konusunda ortaya çıkan farklı görüşleri verdikten sonra, tatbikattan örnekler için ayrı bir başlık açmış, burada ikraahın farklı görünümünü analiz etmiştir.⁸³

İsmail Acar da Hanefi mezhebi ekseninde mükrehin cezâ sorumluluğunu analiz ederken, Lahey Uluslararası Ceza Mahkemesi'nde gerçekleşen bir yargılama ile konunun güncel boyutuna işaret etmiştir.⁸⁴

8. Anlatımda Açıklık, Anlaşılabilirlik ve Duruluk

Açıklık, anlaşılabilirlik ve duruluk bakımından yazarın ifade biçimi ve metnin kavramsal yoğunluğu belirleyici olmaktadır. Akademik makalelerin kavramlardan yoksun olarak, gündelik dilde oluşturulması beklenen bir durum değildir. Ancak çalışmaların kavramlarla boğulması, ağırlaştırılması, aşırı derecede yoğunlaştırılması da istenen bir yazım tarzı olarak değerlendirilmez. Bu sebeple konunun gerektirdiği kadar kavrama yer verilmesi, dolgu malzemesi niteliğinde ilavelere tevessül edilmemesi esastır. Makalelerin açıklık ve anlaşılabilirliğinde belirleyici bir diğer husus somutlaştırma ve örneklendirmedir.

Bu kriterler çerçevesinde bakıldığında kavramsal yoğunluğa sahip makalelerin anlaşılabilirlik bakımından daha fazla çabayı gerektirdiği görülmektedir. Ayrıca anlaşılır ve akıcı bir dilin kullanılması noktayı nazarından Saffet Köse'nin makalesinin dikkat çektiği belirtilmelidir.

9. Elde Edilen Sonuçlar

Hasan Güleç İslam hukukçuları ile pozitif hukukçuların ikraah konusunda "alet nazariyesi"nde birleştiklerini, serbest iradenin esas olduğunu, İslam hukukunda ikraah konusunun daha detaylı bir şekilde

⁸³ Köse, "İkraahın Sözlü Tasarruflara Tesiri", s. 48.

⁸⁴ İsmail Acar, "Mükrehin Cezâ Sorumluluğu", s. 12.

incelendiğini, ikrahla babanın tedip hakkını birbirinden ayırmak gerektiğini ifade etmektedir.⁸⁵

Saffet Köse, ikrah halindeki sözlü tasarrufların geçerliliği konusunda cumhurun delillerinin sağlam ve gerekçelerinin tutarlı olduğunu, mührehin sözlü tasarruflarının hukuken geçerli görülmesinin İslam hukukunun genel yapısı ve temel prensipleriyle bağdaşmadığını, tarihte konuyla ilgili olumsuz örneklerin bulunduğunu ve günümüzde de konuyla ilgili görüşlere dayalı olarak sosyal hayatta kız kaçırma olaylarında görüldüğü gibi tahribatların söz konusu olabileceğini belirtmektedir.⁸⁶

Hakkı Aydın ikrah konusunda İslam hukuku ile Türk Borçlar Hukukunun büyük oranda benzerlik gösterdiğini, ikisinde de sözleşme serbestisinin esas olduğunu, Türk Borçlar Hukukunda ana hatlarıyla ele alınan ikrahın, İslam hukukunda teferruatlı olarak ele alındığını, ikisinin de ikrahın neticesini hükümsüz saydıklarını ifade etmektedir.⁸⁷

Halil İbrahim Acar, şahsa yönelik zorlamalar gibi, kişiye eziyet veren diğer tehditlerin de ikrah kapsamında değerlendirilmesinin isabetli olacağını, tasarrufların geçerliliği konusunda cumhurun görüşünün daha tutarlı olduğunu, mukabil görüşün istismarlara yol açabileceğini vurgulamaktadır.⁸⁸

Sonuç bölümünde, makale içerisinde verdiği bilgileri özet olarak sunan İsmail Bilgili, ikrahın gerçekleştiğine hükmetmek bakımından tayin edici bir sınır ortaya koymanın zor olduğunu belirtmektedir.⁸⁹

İsmail Acar sonuç kısmında Hanefilere göre kişinin tam ikrah altında da iradesiyle hareket etme kabiliyetinin var olduğunu, bu durumda ehven-i şerreynin tercih edilmesi gerektiğini, alet teorisinin yeterince açık olmadığını ifade etmekte ve makale metninde verdiği bilgileri özetleyerek çalışmasını tamamlamaktadır.⁹⁰

Ortaya çıkan sonuçlar analiz edildiğinde Güleç'in alet teorisi vurgusunun İsmail Acar'da tam aksi yönde tezahür ettiği görülmektedir.

⁸⁵ Güleç, "İkrah", s. 140-141.

⁸⁶ Köse, "İkrahın Sözlü Tasarruflara Tesiri", s. 48.

⁸⁷ Aydın, "İslam ve Türk Borçlar Hukukunda İkrah", s. 21-22.

⁸⁸ Hali İbrahim Acar, "İradeyi Sakatlayan Sebepler", s. 37.

⁸⁹ Bilgili, "Ehliyet Arızalarından İkrah", s. 269 – 270..

⁹⁰ İsmail Acar, "Mükrehin Cezaî Sorumluluğu", s. 38

Çünkü Güleç İslam hukukçuları ve pozitif hukukçuların alet teorisinde birleştiklerini söylerken; İsmail Acar Hanefilerin alet teorisinin net olmadığını iddia etmektedir. Buna göre ilk makalenin sonucu ile son makalenin sonucu birbiriyle çelişmektedir.

Güleç'in serbest irade vurgusuyla Hakkı Aydın'ın sözleşme serbestisi vurgularının aynı noktada kesiştiği görülmektedir. Aynı durum ikraha İslam hukukunda daha detaylı bir şekilde ele alındığı yönündeki değerlendirme için de geçerlidir.

Saffet Köse ve Halil İbrahim Acar ikraha konusunda cumhurun görüşünün esas alınması gerektiği fikrinde birleşmekte, diğer görüşün istismlara sebep olduğunu ve bundan sonra da olabileceğini vurgulamaktadırlar.

Halil İbrahim Acar'ın manevi ikraha da hukuksal süreçlerde belirleyici olarak kabul edilmesi ve İsmail Bilgili'nin ikraha hükmetmede kesin bir sınır ortaya koymanın zorluğu yönündeki değerlendirmeleri konuya dair önemli sonuçlardır.

İsmail Acar'ın alet teorisinin belirsizliği yönündeki sonucu da ikraha çalışmalarında bir sonraki aşamayı gösterir nitelikte alan açıcı önemli bir iddia olarak görülebilir.

Değerlendirme ve Sonuç

Çalışmamızla otuz yıllık süreç içerisinde İslam hukuku alanında yazılan makalelerdeki değişim sürecinin farklı açılardan tespit edilmesi ve elde edilen verilerin tümevarım yöntemiyle diğer İslamî ilimlere şamil kılınmasıyla çeyrek asırlık süreçte İslamî İlimlerde yazılan makalelerin serencamının ortaya konulması hedeflenmiştir.

Farklı açılardan yapılan değerlendirmelerle ulaşılan sonuçlar şöyle ifade edilebilir:

Makalelerin isimlendirilmesi bakımından genelden özele gidişatın var olduğu müşahede edilmektedir. Kronolojik olarak ilk sırada bulunan yazılarda daha genel makale isimleri kullanılırken; sonrakilerde konunun ayrıntılarının makale başlığı olarak belirlendiği görülmektedir.

İlk makalelerde konu işlenirken sistematik başlıklandırmadan ziyade, sıralı başlıklandırma esas alınmışken; sonraki makalelerde daha sistematik bir yapı ortaya çıkmış, ana başlıklar alt başlıklarla ayrıntılandırılmış, konular sistematik yapıda ele alınmıştır.

Makalelerin ortak kaynakları bulunmakla birlikte, bunlar sınırlı sayıdadır ve kaynaklar bakımından geniş bir yelpaze söz konusudur.

Bilgi aktarmak, konuyla ilgili farklı görüşleri sunmak bakımından tepkisel yaklaşılmamış, İbn Hazm gibi marijinal görüş sahiplerinin el-Muhalla gibi eserlerine müracaat edilmiştir.

Kaynak kullanımında klasik kaynaklarla yetinilmemiş, modern dönemde oluşan algıyı da tespit edebilmek bakımından son asırda gerek Türkçe gerekse Arapça olarak telif edilen İslamî eserlere müracaat edilmiştir.

Kayda değer düzeyde pozitif hukuk eserlerine müracaat edilmiş olması, meselenin farklı görünümünün de göz önünde bulundurulduğunu, hiçbir boyutunun ihmal edilmediğini göstermektedir.

İlaveli notlarla genişletilen, adeta yeni bir kitap haline getirilen çeviri eserler de makalelerin kaynakları arasında yer almaktadır. Genel manada çeviri eserlere müracaat etmek, akademik bakış açısı itibarıyla hoş karşılanmasa da temel başvuru eseri niteliğine kavuşmuş ilaveli çevirilerin bunun istisnası olduğu görülmektedir. Ayrıca ansiklopedi maddelerinin sıkça kullanılması akademik çalışmalarda kaynak algısı bakımından vurgulanması gereken bir diğer husustur.

Genel manada sonraki makale telif edilirken, önceki makalenin dikkate alındığı, sonrakinde öncekine göre bir teferruatın konu edinildiği belirtilmelidir.

İslam'ın temel kaynakları olmaları itibarıyla konuların ele alınışı sırasında ilgili ayet ve hadislere atıf yapıldığı görülmektedir.

Kullanılan kavramlar üzerinden yapılan tahlilde müelliflerin teferrüd ettiği kavramların, genel olarak makalenin yoğunlaştığı alanı ortaya koyduğu görülmektedir. Ortak kavramlar ise gerek konunun gerekse İslam hukuku çalışmalarının otuz yıllık süreçteki ortak dilini tespit etmek bakımından işlevseldir.

Kavramsal yoğunluğu yüksek olan makalelerin açıklık ve anlaşılabilirlik oranı kısmen düşmekte, metin kavramlara boğulmaktadır. Ancak kavram kullanmaksızın gündelik dille metin oluşturulması da akademik faaliyetin yapısıyla çelişmektedir. Bu sebeple dengeli bir tutum takınarak, metnin gerektirdiği oranda kavram kullanımına müracaat edilmeli, anlaşılabilirliği sağlamak için yoğun teorik anlatımlar örneklerle seyreltilmelidir.

Makalelerin her birinde değişen yoğunlukta mezhep görüşlerine yer verildiği gibi, konunun güncel boyutlarına da değinilmiştir.

Elde edilen sonuçlar bakımından kısmî zıtlıklar bulunmakla birlikte, büyük oranda benzerlikler görülmektedir. Bazı makalelerde sonuçlar açık ve anlaşılır bir şekilde ortaya konurken bazısında çoğunlukla konunun özeti niteliğinde bilgi verilmekte, sonuç olarak nitelendirebileceğimiz bir cümlelik ifadelere yer verilmektedir.

Kaynakça

ACAR, Halil İbrahim, "İslam Borçlar Hukukunda İradeyi Sakatlayan Sebepler II-İkraḥ", *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2002, Sayı 18, ss. 19-38.

ACAR, İsmail, "Hanefi Fıkḥında Mükrehin Cezaî Sorumluluğu", *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2015, Sayı 42, ss. 9-41.

AYDIN, Hakkı, "İslam ve Türk Borçlar Hukukunda İkraḥ", *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1999, Sayı 3, ss. 1-25.

BİLGİLİ, İsmail, "Ehliyet Arızalarından İkraḥ Şartları ve Kısımları", *İ.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2010, Sayı 1, ss. 237-270.

BUHÂRÎ, Ebû Abdullah Muhammed b. İsmail b. İbrahim, *Sahîḥü'l-Buhârî*, Muhammed Fuâd Abdülbâkî (Nşr.), Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, t.y.

EBÛ DÂVÛD, Süleyman b. el-Eş'as el-Ezdî, *Sünenü Ebû Dâvûd*, (Nşr. Muhammed Fuâd Abdülbâkî), İstanbul, 1992

GÜLEÇ, Hasan, "İslam Hukukuna Göre İkraḥ (Cebir)", *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1987, sayı 4, ss. 129-142.

İBN MÂCE, Ebû Abdullâh Muhammed b. Yezîd, *Sünenü İbn Mâce*, Muhammed Fuâd Abdülbâkî (thk.), Kahire: Dâru İhyâi'l-Kütübî'l-Arabiyye, 1952.

KÖSE, Saffet, "İslam Hukukunda İkrâḥın Sözlü Tasarruflara Tesiri Konusundaki Tartışmalar ve Sosyal Hayattaki Yansımaları", *Diyanet İlmî Dergi*, 1996, Cilt 32, Sayı 2, ss. 35-54.

MÜSLİM, Ebu'l-Hüseyn el-Kuşeyrî en-Nisabûrî Müslim b. el-Haccâc, *Sahîḥü'l-Müslim*, Muhammed Fuâd Abdülbâkî (Nşr.), Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, 1956.

NESÂÎ, Ebu Abdurrahman Ahmed b. Ali b. Şuayb, *Sünenü'n-Nesâî*, Beyrut: Dâru'l-Beşâiri'l-İslâmiyye, 1988.

TİRMİZÎ, Ebû İsâ Muhammed b. İsâ, *Sünenü't-Tirmizî*, (Nşr. Muhammed Fuâd Abdülbâkî), İstanbul, 1992.